

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

LIETUVOS
ISTORIJOS
METRAŠTIS

1995 metai

VILNIUS **pradai** 1996

INSTITUTE OF LITHUANIAN HISTORY

THE YEAR-BOOK
OF LITHUANIAN
HISTORY

1995

VILNIUS 1996

INSTITUT LITAUISCHE GESCHICHTE

JAHRBUCH
FÜR LITAUISCHE
GESCHICHTE

1995

VILNIUS 1996

UDK 947.45

Li 237

Redakcinė komisija

Vytautas MERKYS (pirm.), Antanas TYLA (pirm. pavaduotojas),
Vacys MILIUS, Gediminas RUDIS, Rita STRAZDŪNAITĖ (sekretorė),
Gintautas ZABIELA

Redakcinės komisijos adresas:

Kražių 5, 2001 Vilnius

Išleista Lietuvos istorijos instituto užsakymu

ISSN 0202-3342

ISBN 9986-776-22-8

© Lietuvos istorijos institutas, 1996

ANTANAS TYLA

**LIETUVOS RŪMŲ IŽDAS: PAJAMŲ ŠALTINIAI
IR JŲ PANAUDOJIMAS (XVI A. PAB.—XVII A.)**

Lietuvos DK iždas XVI a. pabaigoje ir XVII a. susidėjo iš dviejų dalių — valstybės iždo ir rūmų iždo. Abi šios finansinės institucijos skyrėsi pagal pajamų šaltinius, tačiau jas jungė valdymas bei išlaidų paskirtis. Rūmų iždas buvo skirtas aprūpinti valdovą. Nuo to laiko, kai valdovas įvažiuodavo į Lietuvą, visas jo išlaidkymas, išskyrus iš Lenkijos rūmų iždo skirtus atlyginimus (jurgeltus), priklausė Lietuvos rūmų iždui. Rūmų iždo funkcionavimas buvo glaudžiai susijęs su valstybės finansine būkle ir visuomenės požiūriu į valdovo instituciją. Tai iš karto suformuoja jo funkcionavimo bei tyrinėjimo prasmę ir reikšmę. Tuo metu šios institucijos reikalingumas buvo sprendžiamas svarstant klausimą: ar reikalingas turtingas, ar nepritekliuose paskendęs ir todėl priklausomas karalius.

Kaip ir kiti su Lietuvos DK iždu susiję klausimai, rūmų iždas po Liublino unijos sistemingai netyrinėtas. Kai kuriuos XVI a. pabaigos Lietuvos rūmų iždo klausimus yra tyrinėję A. Pavinskis, M. Dovnar-Zapolskis, V. Paluckis, o daugiausia A. Filipczak-Kocur¹. Tačiau apie sistemingą jo funkcionavimą ir administravimą kol kas nebuvo kalbos. Nuosekliai tyrinėti trukdė skurdūs iždo šaltiniai. Manoma, kad karaliaus rūmų iždo archyvas, buvęs Varšuvoje, buvo išvežtas į Švediją ir žuvo gaisro metu. Likučiai nuosekliau atspindi tik XVI a. paskutinio dešimtmečio būklę². Lietuvos žemės iždo archyvas iš esmės taip pat dingęs, ir sistemingų žinių apie jį nėra. Pagaliau ir pati rūmų iždo struktūra nėra iki galo aiški, nes, atrodo, ji neturėjo principingos reglamentacijos.

Rūmų iždo funkcionavimą atkurti galima tik iš atsitiktinai išlikusių vienu ar kitu metų ataskaitų bei karaliaus patvirtintų tokių ataskaitų žiniaraščių, ūkinio pobūdžio dokumentų, pareigūnų korespondencijos. Šiuo metu yra žinomos tik atskirų periodų Lietuvos rūmų iždo ataskaitos arba jų kvitai. Ataskaitas pateikdavo žemės, o ne

rūmų išdininkas. Tokios ataskaitos buvo daromos, keičiantis išdininkui. Tačiau griežtai šitokios tvarkos nebuvo laikomasi. Lietuvos DK žemės išdininkas S. Pacas pažymėjo, kad 1630 m. mirus jo pirmtakui Kristupui Naruševičiui, dar 1633 m. jo įpėdiniai nebuvo pateikę ataskaitos apie karaliaus stalo pajamas, nors karalius kelis kartus buvo paskyręs komisarus patikrinimui³. Žinomi kvitai ar ataskaitos, universalai dėl rūmų išdui priklausančių turtų valdymo leidžia bent apytikriai nustatyti pagrindines karaliaus stalo pajamas ir išlaidas. Remdamiesi šiai problematikai skirta literatūra ir tyrinėtojų nežinomomis ir todėl nepanaudotomis ataskaitomis bei jų žiniarašiais, stalo ekonomijų išnuomojimo dekretais, iš jų gaunamų įplaukų kvitais, pabandydysime apibūdinti rūmų išdo funkcionavimą per visą minėtą laikotarpį. Šio pobūdžio šaltinių aptikta Lietuvos Metrikoje, privačiuose giminių fonduose, esančiuose įvairiose archyvinų dokumentų saugyklose. Tačiau ir šie šaltiniai, leidžiantys priartėti prie tikrųjų išdo pajamų ir išlaidų, reikalauja jų kritiško vertinimo, nes visų pajamų ar išlaidų iš atskirų ūkinių vienetų apskaita nebuvo griežta ir nuosekli. Buvo prieštaravimų tarp stalo ekonomijų administravimo, jų atskaitomybės nuostatų ir tikrovės. Ne visada aiškus tikrasis išnuomojamos stalo ekonomijos nuomos dydis. Nepavyko surasti tuo metu vykusių stalo ekonomijų revizijų aktų.

Valdovo stalo ekonomijų sudarymas

Lietuvos DK valdovo ir valstybinės žemės supratimas šaltiniuose užtinkamas gana anksti. Stalo dvarų terminas pradėtas vartoti XVI a. pirmoje pusėje, laikotarpiu tarp I ir II Lietuvos Statuto, valdant Žygimantui Senajam⁴. Spėjama, kad šis terminas buvo perimtas iš Lenkijos⁵. Lėšos karaliaus rūmams išlaikyti Lenkijoje buvo reglamentuotos Liublino unijos aktų pasirašymo išvakarėse. 1567 m. seime pajamos, gaunamos iš seniūnijų ir karališkųjų valdų, buvo suskirstytos į 5 dalis: kvarta, o iš tikrųjų kvinta arba penktadalis pajamų, turėjo eiti krašto apsaugai ir gynybai (tam tikslui buvo sudarytas atskiras išdas, laikomas Ravoje); viena dalis turėjo būti panaudojama seniūnų ir valdytojų reikalams; kitos 3 dalys turėjo būti skirtos karaliaus rūmų išdui⁶. Toks pajamų iš vadinamųjų teismo seniūnijų paskirstymas buvo pakartotas 1638 m. seimo konstitucijoje⁷.

Lenkijos ir Lietuvos valstybės valdovo aprūpinimas arba išlaikymas XVI a. pabaigoje ir XVII a. buvo pertvarkytas po Stepono Batoro mirties, Žigmantui Vazai valdant — 1589—1590 m. vykusių seimų konstitucijomis. Iki tol buvusios išdo sistemos pertvarkymas įvyko neatsitiktinai. Henriko Valua ir Stepono Batoro laikais „trys dalys“ buvo mokamos nenoriai. Stepono Batoro gyvenimo pabaigoje jo rūmų išlaikymas patyrė nemažų sunkumų. Priešpaskutiniaisiais savo gyvenimo metais Steponas Batoras Lietuvos žemės išdininkui Laurynui Vainai nusiskundė, kad dėl išdo

nepriteklių nebegalįs valdovo stalo ir arklidžių išlaikyti. Iš karališkų valdų izdas tegeaunąs šiek tiek daugiau negu 10 000 auksinų, kuriuos pareigūnams ir senatoriams turėjęs sumokėti. O muitų į išdą įplaukią tik apie 20 000 auksinų⁸.

Esant tokiai finansinei padėčiai, naujai išrinktas karalius Zigmantas Vaza, kuriam atsiųstoji iš Respublikos delegacija Stokholme žadėjo aukso kalnus, pateko į sunkią padėtį. Po vainikavimo atvykęs į Varšuvą, jis daugelio nuostabai maitinosi ne savo namuose, bet pas tetą, senąją karalienę Oną⁹. Tokią padėtį radęs Zigmantas Vaza, taip pat jo rūmai ir ypač jo globėjas Lenkijos kancleris J. Zamojskis rimtai susirūpino ir ieškojo galimybių, kaip ją pataisyti. Tuo labiau kad bekaralmečiu ir pirmaisiais jo valdymo metais didėjo rūmų išiskolinimai¹⁰. 1589 m. pradžioje vykusiuose seimeliuose buvo svarstomas karaliaus būklės pagerinimas. Lenkijoje Srodos seimelis siūlė atiduoti karaliaus izdui turtingas, dideles pajamas duodančias Lietuvos ir Lenkijos seniūnijų ekonomijas¹¹. Šis klausimas buvo aptariamas tais pačiais metais vykusiame seime. Buvo svarstomas nuolatinės kvartos įvedimas ir Lietuvoje. Tačiau tam pasipriešino Lietuvos bajorija, nenorėjusi atsakyti reguliariai gaunamų pajamų iš valstybinių žemių. Lenkija sprendimą atidėjo kitam seimui. Tuo tarpu lėšos iš Lietuvos rūmų izdui buvo numatytos neatidėliojant. Buvo priimta konstitucija dėl karaliaus pajamų sutvarkymo Lietuvos DK (Ordinatio o prowentach krolewskich w Wielkim Xięstwie Litewskim)¹². Karaliui išlaikyti buvo paskirtos stalo ekonomijomis pavadintos šios stambios valdos: Alytaus, Brastos, Gardino, Kobrino, Mogiliovo ir Šiaulių. Tam pačiam tikslui buvo paliktos senųjų muitų pajamos. Dėl karaliui skirtų lėšų iš kitų valstybinių žemių šioje konstitucijoje nieko neužsimenama. Tik vėliau — 1607 m. seimo konstitucijoje „Apie ekonomijas“ kontatuojama, kad karalius ir toliau naudosis teise gauti iš teismo seniūnijų „trečią dalį“ pajamų¹³.

1588 m. sausio 28 d. Zigmanto Vazos rašte dėl stalo ekonomijų įkūrimo buvo nurodyta, kad šių valdų ar jose esančių pavienių miestelių, kaimų bei girių negalima nei užstatyti už pinigus, nei atiduoti iki gyvos galvos, nei pagal kitokią teisę atiduoti ar įkeisti, o visos pajamos turėjo būti paskirtos valdovo aprūpinimui ir stalui Lietuvos DK-stėje. Tos ekonomijos kartu su jose esančiomis giriomis turėjo būti atiduodamos laikyti „lietuvių tautybės žmonėms“, t.y. Lietuvos DK piliečiams, joje turtingai gyvenantiems. Jeigu valdovas ar jo įpėdiniai priešingai šioms nuostatoms išduotų kam nors raštą, jis neturėtų „jokios teisės ir galios“, o tokį raštą išprašęs turėjo būti vertinamas kaip plėšikas ir priešas, jo tokiu būdu įsigytas turtas turėjo būti atimtas, jis pats — nubaustas¹⁴.

Rengiantis 1590 m. seimui, išsiuntinėtose į seimelius instrukcijose karalius vėl priminė savo apverktiną materialinę būklę ir prašė pasirūpinti, kaip ją pagerinti¹⁵. 1590 m. seime valdovo stalui Lenkijoje buvo paskirtos 6 ekonomijos, druskos kasyklos ir kitokios rūšies pajamos¹⁶. Palikta ir „trečia dalis“ pajamų iš valstybinių valdų¹⁷. Lietuvoje valdovo stalui paremti buvo paskirta vienkartinė kvarta. Ji nebuvo taikoma Brastos ir Gardino ekonomijoms bei karalienei paskirtoms valdoms¹⁸.

Reaguojant į sunkią valdovo finansinę būklę, 1591 m. Vilniaus konvokacija nutarė uždėti valakinį ir gėralų mokestį ir jį panaudoti užstatytiems valdovo dvarams išpirkti. Ateityje šie dvarai turėjo tapti pastoviu valstybės išdo pajamų šaltiniu, šitaip buvo manoma padidinti ir valdovo išlaikymui reikalingas lėšas. Šis nutarimas ir vėliau buvo prisimenamas¹⁹. Tuo tarpu 1591 m. uždėti mokesčiai buvo panaudoti ne valdoms išpirkti, o valstybės gynybos reikalams.

Kai valdovo stalo turtai nepatenkino jo dinastinių poreikių, 1593 m. seimas nutarė jam padovanoti pusės auksino valstybinius valakinius mokesčius. Kaip matyti iš 1 lent. pateiktų duomenų, šitokiu būdu buvo surinkta 43,3 tūkst. auksinų. Juos valdovas panaudojo įprastiems rūmų išdo poreikiams. Trūkstant rūmų išdu pinigų, kartais buvo skolinama iš valstybės išdo. Taip atsitiko ir 1602 m., kai po Maskvos sutarties pasirašymo caro pasiuntiniai atvyko į Lietuvą pas valdovą ją ratifikuoti ir ilgokai laukė Zigmanto Vazos sugrįžtant iš Livonijos (į kurią pasiuntiniai diplomatiniams sumetimais nenorėjo vykti), Lietuvos žemės išdininkas A. Zaviša pristigo pinigų jiems išlaikyti. Prisidėjo dar ir totorių pasiuntiniai. Tada, valdovui leidus, jis panaudojo surinktus valakinius mokesčius ir privačiai paskolintus pinigus. Kad juos susigražintų, valdovas užstatė jam Gardino ir Brastos stalo valdas²⁰. 1609 m. rengiantis žygiui į Smolenską, Zigmantas Vaza išaugusiems piniginiams poreikiams patenkinti leido žemės išdininkui skolinti pinigus iš privačių asmenų ir perduoti rūmų išdu²¹.

1 lentelė. Valdovui padovanotų valstybinių pusės auksino mokesčių įplaukos į Lietuvos rūmų išdu 1593 m.

Eil. Nr.	Pavietas, vaivadija	Gauta auksinų
1	Ašmenos	4461:11:1
2	Brėslaujos	535:3:13 1/2
3	Lydos	1648:20
4	Ukmergės	3149:25
5	Vilniaus	3391:10:13
6	Vilniaus kapitula	2407:15
7	Gardino	4050
8	Kauno	3266:10:9 1/3
9	Trakų	3122:15
10	Žemaitijos Kun-tė	7415:11
11	Polocko	1402:9:9
12	Brastos	4015:20
13	Pinsko	750
14	Slonimo	1840:8:9
15	Volkovisko	1884:24:13 1/2
Iš viso:		43341:4:14 1/3

Lentelė sudaryta remiantis šiuo šaltiniu: 1598 05 16, Varšuva. Zigmanto Vazos patvirtinta Lietuvos žemės išdininko D. Chaleckio ataskaita, duota jo palikuonims, *LM*, kn. 285, l. 408v—409v.

Sukūrus valdovo stalo turtus, Lietuvoje ir Lenkijoje buvo sudarytas karaliui išlaikyti nekilnojamojo turto ir pajamų fondas. Lietuvoje ir Lenkijoje paskirtos valdos ir kitokie turtai buvo tvirtas stalo pajamų šaltinis. Kartu bajorija pasirūpino, kad tokių valdų nedaugėtų. 1607 m. seime karalius buvo įpareigotas nekurti naujų ekonomijų, o naujai įkurtąsias panaikinti²². Tai buvo pakartota ir 1632 m. konvokaciniame seime²³.

Ne visos karaliaus poreikiams paskirtos valdos iš karto galėjo duoti tokias pajamas, kokios iš jų priklausė. Šiaulių ekonomija tuo metu buvo atiduota iki gyvos galvos žymiam Lietuvos DK valstybės veikėjui Mikalojui Kristupui Radvilai Našlaitėliui. Jis ją valdė iki 1616 m. Mogiliovo ekonomija buvo užstatyta Leonui Sapiegai.

Valdovo stalui paskirti ar kiti valstybiniai turtai atskirais seimų nutarimais buvo perduodami valdovo šeimos nariams. Alytaus ir Kobrino ekonomijos buvo paskirtos senajai karalienei, Stepono Batoro našlei Onai, aprūpinti. Ji mirė 1596 m. Zigmantas Vaza po vedybų karalienei Onai pajamas Lietuvoje paskyrė iš Jurbarko, Virbalio su girininkija, Upytės visų valsčių ir palivarkų. Kitą pajamų dalį ji turėjo gauti iš Lenkijoje buvusių valdų²⁴. 1609 m. seime karalienei Konstancijai iš Alytaus ir Kobrino ekonomijų buvo paskirtas dovis ir padovis pinigais²⁵. Alytaus ekonomijoje karalienei buvo atiduota Alytaus giria²⁶. 1632 m. Zigmantas Vaza išreikalavo ir seimas patvirtino, kad tos abi ekonomijos būtų paskirtos jo karališkos šeimos vaikams Kazimierui, Aleksandriui ir Onai Kotrynai²⁷. 1641 m. karalaičiui Kazimierui Lietuvoje ir Lenkijoje buvo paskirta po vieną vakuojamą valdą, esančią ne pasienyje²⁸.

Rūmų išdininkas

Rūmų išdininko pareigas nuo XVI a. pabaigos užimdavo daugiau ar mažiau žinomi valstybės veikėjai: Dimitrijus Chaleckis (1588—1590), Petras Viesiolovskis (1590—1599), Jeronimas Valavičius (1600—1605), Motiejus Laurynas Vaina (1605—1606), Ostafijus Tiškevičius (1607—1611), Kristupas Naruševičius (1615—1618), Povilas Valavičius (1619—1630), Steponas Pacas (1630), Jonas Rakovskis (1631—1635), Petras Pacas (1635—1640), Antanas Tiškevičius (1640—1645), Boguslovas Sluška (1645—1657), Teodoras Denhoffas (1658—1661), Jonas Naruševičius (1661—1663), Kazimieras Sapiega (1664—1670) ir kt.²⁹

Atsakomybė už karaliaus stalo turtus nebuvo griežtai reglamentuota. Logiškai jais turėjo rūpintis rūmų išdininkas. Tačiau pagal 1607 m. seime priimtą konstituciją „Apie išdininkų pareigas“ didysis arba žemės išdininkas buvo atsakingas už visas pajamas ir ataskaitas, už valstybinių turtų tvarkymą. Dėl rūmų išdininko pareigų

nieko, išskyrus tai, kad jis, nesant didžiojo įždininko, jį pavaduoja, konstitucijoje nepasakyta³⁰. D. Chaleckis skundėsi, kad jo pareigos apsiriboja vien titulu, kad su juo, kaip rūmų įždininku, nesiskaitoma³¹. Ataskaitas apie rūmų išdo panaudojimą parengdavo žemės, o ne rūmų įždininkas. Konstantinas Avizonis jo pareigas taip apibūdino: „... tie valstybės dvarai, iš kurių pajamos plaukė į paties didžiojo Lietuvos kunigaikščio, arba rūmų, išdą, buvo rūmų įždininko žinioje. Ekonomijose revizijos buvo daromos rūmų įždininko pavestų revizorių, kurie savo pranešimus pateikdavo jam“³².

Valdovo stalo ekonomijų administravimas

Karaliaus stalo ekonomijos, kaip ir seniūnijos, turėjo būti išnuomojamos nuomininkams iki gyvos galvos. Todėl ekonomijos kartais ilgą laikotarpį išbūdavo to pačio valdytojo rankose. Tačiau kontrolė buvo išsaugoma revizijomis ir nuolatiniu nuomos sutarties atnaujinimu konkrečiam periodui — keleriems metams (nuo 3 iki 6 metų). Revizijos buvo rengiamos ne sistemingai ir ne visose ekonomijose kartu. Šiaulių ekonomijoje ji buvo surengta tuojau po M.K. Radvilos mirties, po to vėl 1649 m.

Teisę nuomoti turėjo tik valstybiniame gyvenime pasižymėję, nuopelnų turintys asmenys. Šie motyvai buvo pažymimi karaliaus išduotuose išnuomojimo raštuose. Kam ir kokia tvarka buvo išnuomojamos ekonomijos, labai akivaizdžiai matyti iš 1, 2, 3, 4 lentelėse pateiktų duomenų.

2 lentelė. Šiaulių ekonomijos išnuomojimas 1617—1667 m.

Išnuomojimo metai	Terminas	Nuomininkas	Metinė nuoma auksiniais
1617—1623	6 m.	J. Valavičius	30 000
1623—1627	4 m.	— " —	30 000
1627—1631	4 m.	— " —	30 000
1631—1635	4 m.	— " —	30 000
1642—1645	3 m.	M. Kiška	74 000
1645—1649	4 m.	A.L. Radvila	74 000
1649—1652	3 m.	— " —	56 000
1652—1655	3 m.	— " —	?
1657 02 09	iki 1657 06 24	P. Sapiega	12 000
1661—1667	6 m., po to kas 3 m.	— " —	už 800 000*

* Kadangi visos pajamos iš Šiaulių ekonomijos buvo perduotos P. Sapiegai, tai per nurodytą laikotarpį seimas įsipareigojo valdovo stalui iš valstybės išdo kasmet skirti po 40 000 auksinų (VL, t. IV, p. 375).

Lentelė sudaryta remiantis šiais šaltiniais: Šiaulių ekonomijos, *Mūsų senovė* (Tilžė, 1922), IV ir V knygos, p. 809—865; 1618 04 02, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl nuomos, LM, kn. 93, l. 355—

356v: 1624 03 06, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl nuomos, *LM*, kn. 100, l. 210—211v; 1627 03 24, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl nuomos, *LM*, kn. 102, l. 57v—59; kn. 455, l. 15v—17v; 1631 03 23, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl nuomos, *LM*, kn. 213, l. 21v—22v; 1642 02 22, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl nuomos, *LM*, kn. 114, l. 147—149; 1645 12 04, Varšuva. Vladislavo Vazos raštas, kuriuo Šiaulių ekonomiją po M. Kiškos išnuomoja A.L. Radvilai, *LM*, kn. 121, l. 18v—19; 1657 02 09, Varšuva. Jono Kazimiero raštas P. Sapiegai, *LMAB*, F17—129, l. 147; 1661 m. Šiaulių ekonomijos užstatymo P. Sapiegai aktas, *LMAB*, F17—68, l. 1—2; *VL*, t. IV, p. 374—375, 466; t. V, p. 51, 84, 304, 339, 397.

3 lentelė. Alytaus ekonomijos administravimas bei išnuomojimas 1581—1657 m.

Metai	Terminas	Nuomininkas ar valdytojas	Metinė nuoma auksiniais
1581—1619		T. Skuminas-Tiškevičius	2500
1619—?	?	M. Chaleckis	?
1635—1638	3 m.	Kr. Korvinas-Gosievskis	?
1643—1646	3 m.	A.L. Radvila	20 000
1649—1652	3 m.	— " —	20 000
1652—1654	3 m.	— " —	20 000
1654—1657	3 m.	V. Korvinas-Gosievskis	20 000

Lentelė sudaryta remiantis šiais šaltiniais: 1581 01 07. Alytaus valdos perdavimo T. Skuminui Tiškevičiui inventorius, *LMAB*, Mf. 122.; 1599 11 16, Niepolomicai. Zigmanto Vazos kvitas T. Skuminui Tiškevičiui, *LM*, kn. 285, l. 624 v; 1635 02 24, Varšuva. Vladislavo Vazos raštas dėl Alytaus ekonomijos išnuomojimo, *LM*, kn. 111, l. 252v—253; 1643 02 18, Vilnius. Alytaus ekonomijos išnuomojimo raštas, *LM*, kn. 114, l. 372—374v; 1649 12 31, Varšuva. Jono Kazimiero raštas dėl Alytaus ekonomijos išnuomojimo A.L. Radvilai, *LM*, kn. 123, l. 170—170v; 1652 03 24, Varšuva. Jono Kazimiero raštas dėl Alytaus ekonomijos išnuomojimo A.L. Radvilai, *LM*, kn. 127, l. 323—324; 1654 04 21, Varšuva. Jono Kazimiero raštas dėl Alytaus ekonomijos išnuomojimo po A.L. Radvilos mirties V. Korvinui Gosievskiui, *LM*, kn. 128, l. 448v—450; A. Tyła, XVI—XVIII a. Alytaus ekonomijos valdymas, *Alytaus miesto ir apylinkių bruožai*, Vilnius, 1989, p. 12—14.

4 lentelė. Brastos ekonomijos išnuomojimas 1601—1649 m.

Metai	Terminas	Nuomininkas	Metinė nuoma auksiniais
1601—1604	3 m.	J. Chodkevičius	20000
1604—1607	3 m.	— " —	20000
1607—1609	3 m.	— " —	?
1609—1612	3 m.	— " —	20000
1615—1618	3 m.	— " —	18000*
1618—1623	6 m.	— " —	18000
1624—1630	6 m.	L. Sapiega	18000
1634—1639	5 m.	Step. Pacas	30000
1645—1648	3 m.	Sam. Osinskis	75000**
1649	?	A.J. Tiškevičius	?

* J. Chodkevičiui 1618 m. mirus, Zigmantas Vaza dovanojo jo nesumokėtos nuomos dalį — 17 645,6 auksino. 1618 04 18, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas J. Chodkevičiaus palikuonims.

** Jiš turėjo mokėti ne du kartus per metus, o kas mėnesį karaliaus gvardijos 637 pėstininkams.

Lentelė sudaryta remiantis šiais šaltiniais: 1604 06 12, Krokua. Zigmanto Vazos kvitas J. Chodkevičiui, *LM*, kn. 85, l. 280—280v; 1604 06 19, Krokua. Zigmanto Vazos raštas dėl Brastos ekonomijos išnuomojimo, *LM*, kn. 85, l. 280v—281; 1609 03 02, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl Brastos

ekonomijos išnuomojimo J. Chodkevičiui, *LM*, kn. 86, l. 775—776v; 1616 11 29, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl Brastos ekonomijos išnuomojimo J. Chodkevičiui, *LM*, kn. 92, l. 88v—91v; 1618 09 15, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl Brastos ekonomijos išnuomojimo L. Sapiegai, *LM*, kn. 95, l. 123—126v; 1623 01 31, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl Brastos ek. išnuomojimo po J. Chodkevičiaus mirties L. Sapiegai, *LM*, kn. 301, l. 148—148v; 1625 03 05, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl Brastos ekonomijos išnuomojimo L. Sapiegai, *LM*, kn. 100, l. 323v—327; 1634 06 29, Vilnius. Vladislovo Vazos raštas dėl Brastos ekonomijos išnuomojimo S. Pacui, *LM*, kn. 111, l. 70v—72; 1649 02 01, Krokua. Jono Kazimiero raštas dėl Brastos ekonomijos išnuomojimo A.J. Tiškevičiui, *LM*, kn. 123, l. 54—55.

5 lentelė. Gardino ekonomijos išnuomojimas 1619—1665 m.

Metai	Terminas	Nuomininkas	Metinė nuoma auksiniais
1619—1623	5 m.	K. Viesiolovskis	?*
1624—1628	5 m.	— " —	?**
1631—1635	4 m.	— " —	24 000
1649—?	?	M. Tryzna	?
1662—1665	3 m.	T. Denhoffas	20 000

* Atsiskaitymo kvite nurodoma, kad K. Viesiolovskis per nuomos laikotarpį sumokėjo ekonomijai priskirtus jurgeltus ir į Lietuvos išdą įmokėjo grynais 150 000 a. (20 000 a. daugiau, negu rurodyta revizijos akte). Vadinasi, metinė nuoma buvo ne mažesnė kaip 26 000 a.

** Per 5 m. K. Viesiolovskis tiesiogiai sumokėjo jurgeltus nurodytiems asmenims, pristatė natūra grūdų ir grynais į Lietuvos išdą įmokėjo 103 000 a.

Lentelė sudaryta remiantis šiais šaltiniais: 1625 03 10, Varšuva. Zigmanto Vazos kvitas K. Viesiolovskiui, *LM*, kn. 455, l. 139—139v; 1631 03 18, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas K. Viesiolovskiui, *LM*, kn. 213, l. 18v—19; 1631 03 20, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl Gardino ekonomijos išnuomojimo K. Viesiolovskiui, *LM*, kn. 213, l. 24—25; 1649 03 03, Krokua. Jono Kazimiero raštas dėl Gardino ekonomijos išnuomojimo pratęsimo M. Tryznai, *LM*, kn. 124, l. 83; 1662 06 24, Varšuva. Jono Kazimiero raštas dėl Gardino ekonomijos išnuomojimo T. Denhoffui, *LM*, kn. 132, l. 129—133.

6 lentelė. Stalo ekonomijų nuomos dydis auksiniais 1648—1651 m.

Stalo ekonomija	1648 m.	1649 m.	1650 m.	1651 m.
Alytaus	20 000	20 000	20 000	20 000
Brastos	75 593	50 000	55 000	55 000
Gardino	40 000	40 000	40 000	65 000
Kobrinio	Atidėta	31 000	31 000	31 000
Mogiliovo	150 000	150 000	150 000	150 000
Šiaulių	74 000	56 000	56 000	56 000
Iš viso:	359 593	347 000	352 000	377 000

Lentelė sudaryta remiantis: E. Tyszkiewicz, *Rachunki podskarbstwa litewskiego 1648—1652*, V, 1855, p. 11—19.

Tarp stalo ekonomijų nuomininkų matome Lietuvos kanclerį, Vilniaus vaivadą Leoną Sapiegą, Žemaitijos seniūną Jeronimą Valavičių, Naugarduko vaivadą Teodorą Skuminą Tiškevičių, Lietuvos žemės išdininką, lauko etmoną Vincentą Korviną Gosievskį, žemės išdininką Gedeoną Mykolą Tryzną, Lietuvos maršalką Aleksandrą Liudviką Radvilą ir kitus žinomus valstybės veikėjus.

Nuomos dydis buvo nustatomas pagal revizijos aktą. Pasitaikydavo, kad nuomininkai įmokėdavo į išdą pinigų daugiau, negu reikalaujama³³. Nuomos sutartyse buvo aptariamasi išimtyse, kada nuoma galėjo būti sumažinta. 1627 m. Šiaulių ekonomijos nuomos J. Valavičiui pradžios rašte atmetamas nuomininko pageidavimas sumažinti nuomos sumą dėl to, kad 100 valakų nukentėjo nuo gaisrų, o kitas 100 valakų — nuo krušos. Tokia nuolaida galėjo būti padaryta, jei nukentėtų daugiau kaip 200 valakų ir tą patvirtintų išskiesti revizoriai³⁴.

Pagal revizijos aktus nustatytų prievolių didinimas sukeldavo valstiečių pasipriešinimą ir neramumus. Matyt, ne kiekvienas toks administracijos ir valstiečių susidūrimas buvo užfiksuotas. Šaltiniuose paprastai atsispindi tik į viešumą išėję bruzdėjimai. Yra žinomas stambesnis Alytaus ekonomijoje 1604 m. kilęs valstiečių bruzdėjimas prieš seniūno T. Skumino Tiškevičiaus padidintas prievoles³⁵. Tas pats pasikartojė 1633 m.³⁶ Praėjus 10 metų, valdovas vėl gavo skundą, kad ekonomijos nuomininkas ima didesnę negu priklauso činšą, ir pavedė Lietuvos išdininkui patikrinti pavaldinių prievoles pagal 1638 m. vasario 18 d. revizijos nuostatus³⁷. 1649 m. Jonas Kazimieras, pavesdamas Mikalojui Giniutui ir Petruui Slavinskiui atlikti Šiaulių ir Mogiliovo ekonomijų reviziją, įpareigojo patikrinti visas iš jų gaunamas pajamas ir apsaugoti, kad pavaldiniams nebūtų uždėta naujų prievolių³⁸.

Iš aukščiau lentelėse pateiktų duomenų apie stalo ekonomijų išnuomojimą matyti, kad nuomos dydis keitėsi. Ryškus padidėjimas matomas po 1641 m. Tų metų seimo konstitucijoje buvo patvirtinta stalo dvarų ir kitokių turtų rentos forma: nuomininkui paliekamas 10 grašis arba (kur yra palivarkai) 10 pėdas javų, o visa kita turėjo būti atiduota karaliaus stalui³⁹. Tai buvo kažkas panašaus į dešimtinę, kuri Lenkijoje buvo žinoma nuo XIII a. Tokia rentos forma buvo taikoma seniūnijų laikytojams. Šitokia nuoma padidino rūmų išdą pajamas. Kartu reikia pažymėti, kad tokia renta kai kuriose stalo ekonomijose buvo taikyta ir anksčiau. Po M.K. Radvilos mirties ir Šiaulių ekonomija buvo išnuomota Lietuvos išdininkui J. Valavičiui, prisilaikant iki gyvos galvos atiduodamų valdų rinkliavų taisyklės taip pat iš 10 grašio. Kadangi ekonomijoje nebuvo palivarkų, tai grūdų iš jo nereikalauta⁴⁰. Kiek vėliau 10 grašis šios ekonomijos nuomininkui turėjo duoti apie 16 000 auksinų pajamų. Iš ten pat jis turėjo gauti metinį atlyginimą 4000 auksinų už maršalkos pareigas⁴¹. Apie kitų ekonomijų laikytojų gaunamas iš 10 grašio pajamas nuoseklių duomenų neužtikta. Yra tik fragmentiniai duomenys apie tokias stalo valdų išlaidas. Antai 1648 m. A.L. Radvilai, Alytaus ekonomijos laikytojui, buvo sumokėta 1365:19 auksinų⁴².

Pajamos iš stalo ekonomijų turėjo eiti tiesiogiai į Lietuvos DK žemės išdą. Iš tikrųjų taip nebuvo: iš atskirų objektų pajamos būdavo perduodamos tiesiogiai asmenims, kuriems pagal valdovo sprendimą jos buvo užrašytos.

Pinigai iš stalo ekonomijų buvo įmokami į išdą per pavieto ar vaivadijos išdinę. Išimtį turėjo tik Šiaulių ekonomija. Nors jos didelė dalis buvo Žemaitijos Kunigaikštystėje, tačiau iš tradicijos su mokesčiais būdavo atsiskaitoma Upytės pavieto išdinėje. Jonas Kazimieras patvirtino šios tradicijos galiojimą ateityje⁴³.

Patys stalo turtai buvo saugomi nuo išdalijimo. 1633 m. seime buvo priimta konstitucija, draudžianti duoti stalo ekonomijose valdas dvasiškiams ar paskirti jiems iš tų valdų pajamų algas⁴⁴. Be to, karalius įsipareigojo Lietuvos ir Lenkijos stalo ekonomijose niekam neteikti jokių privilegijų, o išdalintus turtus po gavusiųjų mirties „vėl visus susigrąžinti stalui...“⁴⁵ 1635 m. seime priimta konstitucija Vladislovas Vaza panaikino visas privilegijas ir raštus, pagal kuriuos stalo valdose buvo paskirtos algos, o jose esantiems miestams ar miesteliams suteiktos lengvatos⁴⁶. 1638 m. seime konstatavus, kad stalo dvaruose nesiliauja algų skyrimas ir valdų išnuomojimas, tokie dalinimai buvo panaikinti ir numatytos baudos tiems, kas įsigytų raštus tokiems turtams valdyti. Įgyvendinti tai nesisekė, ir tie patys reikalavimai buvo kartojami dar ir 1641 m. seime. Visi stalo dvarų ir pajamų nuomininkai buvo įpareigoti per 4 savaites perduoti tuos turtus išdui ir grąžinti jiems išduotus raštus. Po šio nutarimo iš tikrųjų Šiaulių ir Brastos ekonomijose buvo grąžintos joms priklausiusios žemės, o jas valdžiusiems buvo paskirtos piniginės algos⁴⁷. Lietuvos išdininkas buvo įpareigotas atgauti anksčiau valdovui priklausiusias rinkliavų iš Vilniaus malūnų, taip pat vaško bei malkų pardavimo ir kt. pajamas⁴⁸. Tačiau, kaip matyti iš rūmų išdo ataskaitos, 1649—1651 m. vaško rinkliavų išdas negavo.

Praėjus keleriems metams, Vladislovas Vaza pasiuntė universalą Lietuvos žemės išdininkui G.M. Tryznai, kuriuo griežtai įpareigojo stalo ekonomijose panaikinti iki šiol jose paskirtas metines algas nusipelnusiems žmonėms, nebemokėti iš ekonomijų priklausomų kam nors skolų, o jei kas skolingas išdui, skolas surinkti ir lėšas panaudoti Šv. Kazimiero koplyčios Vilniaus Katedroje remontui bei atsilyginti vėliavininkui Jonui Vypiskiui. Išdininkas buvo įspėtas nieku būdu tų lėšų nepanaudoti įprastiems jurgeltams padengti. Valdovas pagrasino, kad kitokių išlaidų nepatvirtins⁴⁹.

Rūmų išdo lėšos buvo panaudojamos paskoloms, teikiant jas svarbioms valstybinėms programoms vykdyti. Daugiausia tai buvo susiję su skolų kariuomenei likvidavimu. 1608 m. susikomplicavus atlyginimo Livonijoje buvusiai samdytinei kariuomenei reikalams, Zigmantas Vaza leido neapmokėtiems daliniams apsistoti Gardino ir Mogiliovo ekonomijose⁵⁰, šių ekonomijų duodamomis pajamomis garantavo Vilniaus miestui, suteikusiam piniginę paskolą kariuomenei atsilyginti, skolos grąžinimą⁵¹, sutiko padengti iš „Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje esamų mūsų ekonomijų lėšų ir visokių kitokių mūsų stalo Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje pajamų“ valstybės išdo įsiskolinimus kariuomenei. Šias rūmų išdo išlaidas turėjo kompensuoti valstybės išdas⁵². Tuo pat metu ir tiems patiems reikalams valdovas, lai-

duodamas Brastos, Gardino, Mogiliovo ir Kobrino stalo ekonomijų pajamomis, įpareigojo etmoną J.K. Chodkevičių ir žemės išdininką J. Valavičių skolinti pinigus iš privačių asmenų⁵³. Tuomet kariuomenės Gardino konfederacijai buvo sumokėta iš viso 326,1 tūkst., o iš Lietuvos išdo — 142,8 tūkst. auksinų⁵⁴.

Karaliaus stalo pajamų objektai

1589 m. seimo konstitucija Lietuvos DK paskirtos valdovo stalui ekonomijos nebuvo vieninteliai rūmų išdo pajamų šaltiniai. Toje pat konstitucijoje buvo paminėtos valdovui atitenkančios pajamos iš senųjų muitų. Be to, valdovas turėjo ir kitokios kilmės pajamų. Remiantis Lietuvos išdininkų ataskaitų dokumentais, galima nustatyti, kad rūmų išdui pajamas duodavo:

1. Stalo ekonomijos;
2. Senieji muitai;
3. Vilniaus kalykla;
4. Vilniaus vaško rinkliava;
5. Vilniaus gėralų rinkliava;
6. Vilniaus malūnų ir miško (drevnictvo) rinkliava;
7. Žydų pavartės rinkliava;
8. Girių eksploatacija;
9. Prekybos mišku muitas (kelminis);
10. Pastočių prievolė.

Ataskaitose, išskyrus Upytę, neminimos pajamos iš teismo seniūnijų, nors jos buvo pristatomos valdovui. Tai apsunkina rūmų išdo realiųjų pajamų apskaičiavimą. Juo labiau kad nėra visų valdovo gautų įplaukų apskaitos.

Duomenų stoka neleidžia bet kuriuo laikotarpiu įvertinti, kokią dalį rūmų išdo metinių įplaukų sudarė pajamos iš stalo ekonomijų. Tai sistemingai galima padaryti tik 1649—1651 m. laikotarpiu. Iš ankstyvesnio laikotarpio yra pavienių metų įmokos. 1632 m. tokios pajamos sudarė 50,0%⁵⁵. Kaip matyti iš 7 lentelės, jos svyravo nuo 50 iki 98,8% ir sudarė absoliučią daugumą.

7 lentelė. Lietuvos rūmų išdo pajamos auksiniais 1616—1651 m. ir jų santykis su pajamomis iš stalo ekonomijų

Metai	Turėjo būti įmokėta į išdą	Įmokėta į išdą	Iš stalo ekonomijų	%
1616	?	76 630:6:6 1/4	?	?
1617	?	120 319:20:13 7/8	?	?
1632	?	162 686	82 000	50,0

7 lentelė. (tęsinys)

Metai	Turėjo būti įmokėta į išdą	Įmokėta į išdą	Iš stalo ekonomijų	%
1640	?	263 349	260 324	98,8
1641	?	260 576	253 448	98,2
1642	?	417 910	352 235	80,2
1643	?	194 494	125 247	65,9
1648	441 590:0:7 1/2	292 101:11:10 5/6	214 004:19:3 1/3	73,3
1649	405 936:29:12	405 238:29:12	349 307:10	86,2
1650	471 478:2:7 1/2	467 608:21:7 1/2	352 000	75,3
1651	443 206:27:7 1/2	442 080:1:7 1/2	377 220	85,3

Lentelė sudaryta remiantis šiais šaltiniais: 1618 m. Lietuvos žemės išdininko J. Valavičiaus stalo pajamų ir išlaidų 1615 11 16—1618 03 17 ataskaita, *AGAD. AR*, dz. II, ks. 11, l. 1—125; E. Tyszkiewicz, *Rachunki...*, p. 9—19; A. Filipczak-Kocur, *Skarb litewski...*, p. 23—25.

8 lentelė. Lietuvos rūmų išdo pajamos auksiniais 1616—1618 m.

Metai	Pajamos
Sumokėtos nepriemokos	73 659:21:4 3/4
1616	76 630:6:6 3/4
1617	120 319:20:13 7/8
1618 m. iki 03 18	2 599:24:4 1/2
Iš viso	273 209:12:11 7/8

Lentelė sudaryta remiantis: 1618 m. Lietuvos žemės išdininko V. Valavičiaus stalo pajamų ir išlaidų 1615 11 16 — 1618 03 17 ataskaita, *AGAD. AR*, dz. II, ks. 11, l. 1—125; 1619 02 18. Varšuva. Zigmanto Vazos patvirtintas J. Valavičiaus ataskaitos kvitas, *LM*, kn. 297, l. 171—174; *VVB*, F. 971, Aut. 63/2, l. 66—68.

Didžiausios pajamos buvo gaunamos iš Mogiliovo ekonomijos. Toliau ėjo Šiaulių, Brastos ir kitos. Alytaus ekonomija buvo mažiausia iš visų ir duodavo mažiausiai pajamų. Didžiausia buvo Mogiliovo ekonomija. Kaip matyti iš lentelės, pajamos nebuvo vienodos. Ekonomijos buvo išnuojamos už nustatyto dydžio nuomą, kuri per du kartus (per šv. Joną — 06 24 ir per Tris Karalius — 01 06) per tris savaites turėjo būti įmokama į žemės išdą⁵⁶. 1641 m. seimo priimtoje konstitucijoje dėl stalo ekonomijų Lietuvoje ir Lenkijoje naudojimo buvo išpareigota nuo to laiko jas išnuomoti tik pagal vieną matą — nuomininkui paliekant pagal išdo nustatytus įkainius kas dešimtą grašį iš piniginių pajamų arba duodant kas dešimtąjį pėdą nupjautų javų⁵⁷.

Visos rūmų išdo pajamos, kurios nurodytos 8 lentelėje, greičiausiai nėra tų metų absoliučios pajamos. Abejones kelia gerokai didesnės 1632 m. (162,68 tūkst.), 1640 m. (263, 34 tūkst.), 1641 m. (260,57 tūkst.), 1642 m. (417,9 tūkst.) ir 1643 m. (194,49 tūkst.) Lietuvos rūmų išdo pajamos⁵⁸. 1642 m. ypač didelės įplaukos siejosi su už 3 metus sumokėtais maito mokesčiais ir 3 kartus išaugusiomis Mogiliovo

ekonomijos pajamomis. Be to, galėjo turėti įtakos ir 1641 m. seimo nutarimas dėl stalo ekonomijų nuomojimo naujos tvarkos. Neaišku, kaip buvo panaudojamos lėšos už seniūnijų ar kitų valdų nuomą.

Girių valdymas ir eksploatacija duodavo valdovui pajamų, nes buvo nuomojama miško prekių gamybai ir jų eksportui į uostas. Miško eksploatacijos mastas buvo nustatomas kelminiu maitu. Girias paprastai nuomodavo Prūsijos, Rygos pirkliai. XVI a. pabaigoje—XVII a. pradžioje minimi tokie girių nuomininkai: Valentas Šleinas, Fridrichas Schrekas, Jurgis Haynas, Michalas Vogelsangas, Michalas Adersbachas, Andrius Adersbachas, Tomas Jonikienas, Krišpinas Kiršenšteinas, Jonušas Eperiušas, Evertas Vonkarpis, Martynas ir Benediktas Liubartai ir kt. Miškų eksploatacija buvo nustatoma sutartyje pažymėtam laikui. Dažniausiai 4 metams. Paprastai sudarant nuomos sutartį pirkliai duodavo tam tikrą sumą rankpinigių. Išnuomojant 1607 m. Alytaus, Lazdijų, Merkinės, Sevių girias 4 metams M. Vogel-sangui miško prekėms gaminti, valdovas įpareigojo nuomininką mokėti vien kelminį maitą⁵⁹. 1611 m. išnuomojant 4 metams Smolensko girias miško prekėms gaminti, Rygos pirkliai Liubartai ir Vonkarpis turėjo mokėti tokį kelminį maitą: už 100 klepočių — 15 auksinų, už laštą pelenų — 10, už 100 vančoso — 10, už 100 piplių — 20, už kapą ažuolinių lentelių — 8 auksinus. Pelenams pirkliai miško medžiagą galėjo naudoti nemokamai.

Girių eksploatacija buvo savotiška valstybės taupyklė, kurią buvo galima panaudoti staiga atsiradusiems neatidėliotiniams finansiniams reikalams spręsti. 1609 m. rengiantis žygiui į Rusiją, Zigmantas Vaza leido žemės išdininkui J. Valavičiui bet koku keliu ieškoti lėšų išdui papildyti⁶⁰. Tuomet šis surado du miško pirklus (Schreką ir Hayną), kurie suteikė bendrą 12 tūkst. auksinų paskolą. Už tą paskolą jiems buvo leista atsiimti miško prekėmis iš Obelijos ir Leipalingio girių, gabenti jas be maitų į Karaliaučių ir Gdanską. Prekių vertė turėjo būti apskaičiuota pagal priklausomą mokėti kelminį maitą⁶¹. Paskui Schrekas dar vienas davė 8 tūkst. auksinų vertės paskolą grynais bei apmokėjo laivų remonto darbus. Už tai jis gavo teisę paskolą susigrąžinti miško prekėmis iš Perlamo, Perštūno, Naujadvario ir Kušneco girių⁶².

Pastovias įplaukas į rūmų išdą sudarė ir senieji maitai (žr. 9 lent.). Normaliais metais šios rūšies lėšos prilygo pajamoms iš vienos ar kitos stalo ekonomijos. Kartu reikia pasakyti, kad senųjų maitų nuoma buvo per žema ir dėl to ne tik rūmų išdas, bet ir valstybė patirdavo nuostolius. Manoma, kad XVI a. pabaigoje senųjų maitų rinkliava iš tikrųjų duodavo apie 70 tūkst. auksinų pajamų⁶³. Taigi jų išnuomojimas buvo savotiškas lėšų švaistymas, suteikiant finansinę paramą didikui, kuris ir taip nestokojo pajamų. Tiesa, valdovas XVII a. pradžioje pažymėjo, kad L. Sapiega kasmet sumokėdavo 1000 auksinų daugiau, negu numatyta nuomos sutartyje⁶⁴.

9 lentelė. Lietuvos DK senųjų maitų išnuomojimas ir įplaukos (auksiniais) į rūmų išdą

Nuomos laikas	Terminas	Kam	Metinė nuoma auksiniais
1588—1602	3 m.	L. Sapiegai	23 000
1602—1604	3 m.	— " —	23 000*
1605—1607	3 m.	— " —	25 000
1608—1612	5 m.	— " —	25 000
...
1623—1625	3 m.	L. Sapiegai	30 000**+2500***
1626—1633	8 m.	— " —	30 000*+2500
1633—1636	3 m.	J. Skuminui Tiškevičiui	?
1648—1651	?	?	40 000—60 000
1652—1655	3 m.	L. Moižečovičiui, J. Moižečovičiui, B. Lazerovičiui	40 000

* Valdovas iš L. Sapiegos avansu gavo 30 000 auksinų. Todėl L. Sapiega kasmet turėjo įmokėti į išdą tik po 13 000 auksinų.

** Zigmantas Vaza dėl sutrikusios prekybos per Rygą sumažino L. Sapiegai nuomą 29 000 auksinų (1626 03 26, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas Lietuvos žemės išdininkui, *LM*, kn. 120).

*** Papildomai.

Lentelė sudaryta remiantis šiais šaltiniais: 1601 08 23, Vilnius. Zigmanto Vazos raštas L. Sapiegai, *LM*, kn. 86, l. 279—280; 1604 11 30, Krokuva. Zigmanto Vazos raštas L. Sapiegai, *LM*, kn. 86, l. 457v—458; 1607 05 17, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas L. Sapiegai, *LM*, kn. 86, l. 647—647v; 1623 03 13, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas L. Sapiegai, *LM*, kn. 100, l. 68—69; 1633 07 17, Vilnius. Vladislavo Vazos raštas J. Skuminui Tiškevičiui, *LM*, kn. 106, l. 543—544v; 1653 01 30, Gardinas. Jono Kazimiero patvirtintas raštas, *LM*, kn. 128, l. 249—249v; E. Tyszkiewicz, *Rachunki*...

Pajamos iš vaško rinkliavos buvo nedidelės. XVII a. pradžioje vaško rinkliava buvo išnuomojama išdo pareigūnams. Tuo metu ji buvo išnuomota žemės išdininkui A. Zavišai iki gyvos galvos ar kitų pareigų užėmimo. Už tai jis turėjo valdovo rūmams pristatyti kasmet po 80 akmenų (apie 1200 kg) vaško⁶⁵. 1615—1616 m. šią rinkliavą nuomojo Ašmenos pakamaris Jonas Dolmatas Isaikovskis. Kai seime ar Vilniaus konvokacijoje nutardavo mokėti naują padidintą maitą, vaško rinkliavos nuomininkas privalėjo kasmet sumokėti į valstybės išdą nustatytą sumą pinigų. Isaikovskis tokiu atveju mokėjo po 1100 auksinų⁶⁶.

Vilniaus malūnų ir malkų rinkliava taip pat buvo išnuomojama žinomiems, pareigas turintiems asmenims. XVII a. 3 dešimtmetyje ją nuomojo jau minėtas J.D. Isaikovskis ir Petras Nonhartas⁶⁷. Jos dydis siekė 2500 auksinų⁶⁸.

Žydu mokamas pavartės mokestis taip pat buvo nedidelis. 1644 m. iškilus kažkokiems nesusipratimams dėl šių mokesčių, žydai pasiskundė valdovui, kad iki tol ši rinkliava prilygo 400 auksinų, ir prašė, kad ji nebūtų didinama. Valdovas patenkino jų prašymą ir pranešė apie tai Lietuvos išdininkui ir visiems, kam apie tai reikia žinoti⁶⁹. Šis mokestis 1648—1652 m. jau siekė 2400 auksinų⁷⁰.

Rūmų išdo išlaidos

Rūmų išdo lėšos buvo naudojamos šiems reikalams: karaliui ir karalienei išlaikyti, diplomatijos tarnybai ir užsienio delegacijoms priimti, valstybės pareigūnams atsilyginti, rūmų pareigūnams bei tarnams, karaliaus gvardijai bei Vilniaus piliai išlaikyti. Be to, valdovas kartais ir pats sutikdavo mokėti mokesčius kartu su visais. 1649 m. seimo konstitucijoje dėl 4 padūmių Lietuvos DK uždėjimo nurodoma, kad ji bus renkama ir „iš mūsų ekonomijų ir jm. karalienei /.../ priklausančių dvarų“⁷¹.

10 lentelė. Lietuvos DK rūmų išdo išlaidos auksiniais
1604—1618, 1648—1652 m.

Metai	Išlaidos
1604	10 851:28
1605	22 518:13:15
1606	19 572:2:9
1607	41 704:2:5
1608	13 624:9:2 1/4
1609	175 749:5:6
1610	133 987:16:5 1/4
1611	131 773:21:11 3/4
1612	116 746:6:17
1613	140 130:12:2 1/4
1614	21 960:18:9
1615	41 908:10:9
1616	57 108:11:8
1617	76 095:26:13 1/2
1618	20 132:27:3 3/4
1648—1652 08 26	1 545 023:9:3 5/6

Lentelė sudaryta remiantis šiais šaltiniais: 1618 03 10, Varšuva. Zigmanto Vazos patvirtinta Lietuvos DK žemės išdininuko J. Valavičiaus 1604—1615 m. ataskaita. *Rusijos nacionalinė biblioteka Sankt Peterburge* (toliau — *RNB*), f. 971, aut. 63/2, nr. 30, l. 55—60; 1619 02 18, Varšuva. Zigmanto Vazos patvirtinta J. Valavičiaus 1615 11 16 — 1618 03 17 ataskaita, *ten pat*, l. 66—68; *LM*, kn. 298, l. 171—174; E. Tyszkiewicz, *Rachunki...*, p. 9—50.

Kokios lėšos patekdavo valdovui, sunku pasakyti. Ataskaitose atsispindi tik tos išlaidos, kurios buvo padarytos Lietuvoje. Kaip matyti iš 10 lentelės, išlaidos labai šokinėjo ir jų padidėjimas tiesiogiai buvo susijęs su valdovo rezidavimu Lietuvoje. XVII a. pradžioje valdovas Vilniuje rezidavo 1601—1602 m., 1609 06 11—09 07, 1611 07 09—09 09, 1612 07 02—10 24, 1613 01 10—02 11⁷².

1609 m. valdovui atvykus į Vilnių ir jam rengiantis žygiui į Smolenską, čia ne tik padidėjo išlaidos pačiam valdovo stalui, bet ir karo reikalams. Ataskaitoje pažymė-

ta, kad 1609 m. pinigai išleisti kelionėms iš Krokuvos į Vilnių ir iš Vilniaus į Smolenską sustojimams paruošti, įvairioms karaliaus reikmėms, virtuvei, prieskoniams, aliejui, actui, vynui, malmazijai, patrankų reikalams, stovyklai, už įvairias prekes, pirktas krautuvėse, aukoms ir dovanoms, dienpinigiai pareigūnams ir rūmų tarnams, jurgeltams, belaisviams maitinti, užsienio pasiuntiniams, izdo pasiuntiniams ir statyboms. Kitais metais šalia analogiškų išlaidų pridėtos ir Vilniaus pilies po gaisro išvalymo išlaidos. Jos minimos ir kitus dvejus metus (1611 ir 1612). 1611 m., be visų vienodų kasmetinių išlaidų, pažymėta valdovo kelionė iš Smolensko į Varšuvą (iki Lietuvos—Lenkijos sienos), 1612 m. kelionė iš Varšuvos į Vilnių (nuo Lietuvos ir Lenkijos sienos) ir iš Vilniaus į Smolenską kartu su karalaičiu Vladislavu, 1613 m. kelionė iš Smolensko į Vilnių ir iš Vilniaus į Varšuvą kartu su karaliene, statybos (nenurodyta kokios). 1614—1615 m. pinigai buvo leidžiami dvariškių dienpinigiams, valdovui būnant Lietuvoje, jurgeltams, pasiuntiniams, statyboms, sklypui prie Alšėniškių namo pirkti, belaisviams maitinti⁷³. 1616 m. išlaidos buvo skirtos įvairiems valdovo poreikiams, dvariškiams nesumokėtiems dienpinigiams, kalinių maistui, valdovo ir izdo pasiuntiniams, paštui iš Varšuvos į Maskvą ir Livoniją, statyboms, Vilniaus pilies dailidei Vilhelmui Polui (100 auksinų), palapinių išvėdinimui bei pataisymui, Vilniaus katedros didžiajam varpui apkaustyti, Liubline pirktai salietrai dėl Vilniaus cechhauzo, Vitebsko ir Suražo pilims skirtam parakui. Panašaus pobūdžio ir 1617 m. išlaidos: įvairiems valdovo poreikiams ir dovanojimams, ginkluotei gaminti ir ginklams taisyti, dvariškių dienpinigiams, tarnų užmokesčiui, valdovo ar izdo pasiuntiniams, paštui, amunicijos (parako, geležies, šovinių, linų, kanapių, dervos) prie karalaičio ekspedicijos pasiuntimui.

Nemažos Lietuvos rūmų izdo lėšos buvo skiriamos valdovo gvardijai. 1649 m. jo gvardijai buvo sumokėta 12,9 tūkst., 1650 m. Daugpily buvusiams oberštero Reinholdo Volfo gvardijos pėstininkams — 25,0 tūkst. auksinų⁷⁴. Tai palyginti nemenkos sumos.

Iš išlikusių atskirų metų Lietuvos žemės įždininko ataskaitų galima nustatyti, koikiems reikalams buvo išleidžiama daugiausia pinigų. Iš visų atskirais metais padarytų rūmų izdo išlaidų jurgeltai 1615 m. sudarė 60,0%, 1616 m. — 37,0% ir 1617 m. — 60,0%, 1618 m. pradžioje — 40,0%. A. Filipczak-Kocur nurodo, kad 1640—1643 m. tarp rūmų izdo išlaidų jurgeltai sudarė 14,6%⁷⁵. 1652—1653 m. jie sudarė tik 9,1%⁷⁶.

Ataskaitose nėra pažymėtos išlaidos konkrečioms karo reikalams, kurias padengdavo iš rūmų izdo. Yra tik pavieniai duomenys. Vykstant karo veiksams, 1617 m. ginkluotei skirtos lėšos sudarė 41,8%. Pagal pacta conventa valdovai buvo įsipareigoję savo lėšomis rūpintis valstybės apsauga. Tačiau Zigmantas Vaza ginčą šiuo klausimu 1607 m. su bajorais laimėjo, bet vis vien karo reikalams rūmų izdo lėšas naudojo tiek jis, tiek jo įpėdiniai.

Išvados

1. Zigmanto Vazos valdymo pradžioje pertvarkytos rūmų išdo pajamos nebuvo iki galo sutvarkytos, ir net sunku apskaičiuoti, kokiomis lėšomis valdovas disponavo. Tik viena aišku, kad tų lėšų valdovui visada buvo per mažai. Neturtingo valdovo statusas buvo labai svarbus visuomenei, kuri buvo prieš absoliutinę monarchiją ir kartu prieš tuomet stiprią ir stabilią valstybę.

2. Rūmų išdas pajamas gaudavo iš stalo ekonomijų, girių ir kitokių turtų nuomos. Ji buvo orientuota į nuomininko, o ne į valdovo naudą. Tai buvo tiesiog nerūpestingas valstybinių lėšų švaistymas. Didžiausios pajamos būdavo iš valdovo stalo ekonomijų, kurių Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje buvo 6: Alytaus, Brasotos, Gardino, Kobrino, Mogiliovo ir Šiaulių. Be valdovo pajamų šaltinio, atskirai buvo formuojamas valdovo šeimos išlaikymo fondas.

3. Rūmų išdo pajamos buvo naudojamos ne vien rūmų reikalams, bet ir valstybės pareigūnams atsilyginti, valstybinėms programoms finansuoti. Tokiu atveju rūmų išdas atlikdavo skolintojo valstybės išdui vaidmenį.

4. Rūmų išdas tebuvo tik išdinė, o ne institucija, kuri rūpintųsi vien pajamų augimu. Prireikė net daugiau kaip 100 metų, kol buvo įvykdyta radikali Lietuvos išdininko Antano Tyzenhauzo valdovo turtų reforma.

¹ A. Pawiński, *Skarbowość w Polsce i jej dzieje za Stefana Batorego*, Warszawa, 1881, p. 1—130, 207—228; W. Pałucki, *Drogi i bezdroża skarbowości polskiej XVI i pierwszej połowy XVII wieku*, Wrocław etc., 1974, p. 149; A. Filipczak-Kocur, *Z dziejów skarbu nadwornego za Zygmunta III Wazy*, *Czasopismo Prawno-Historyczne*, t. 38, 1986, p. 49—69; A. Filipczak-Kocur, *Z dziejów litewskiego skarbu nadwornego za Zygmunta III Wazy, Między Wschodem a Zachodem, Rzeczpospolita XVI—XVIII w.*, Warszawa, 1993, p. 77—86; A. Filipczak-Kocur, *Skarb litewski za pierwszych dwu Wazów, 1587—1648*, Wrocław, 1994, p. 9—20.

² A. Filipczak-Kocur, *Z dziejów skarbu nadwornego...*, p. 49.

³ 1633 03 31, Krokuva. Vladislavo Vazos raštas komisijai stalo pajamoms patikrinti, *Lietuvos valstybinis istorijos archyvas* (toliau — *LVI*A), f. 389, *Lietuvos Metrika* (toliau — *LM*), kn. 213, l. 112v—113.

⁴ М Довнар-Запольский, *Государственное хозяйство Великого Княжества Литовского при Ягеллонах*, т. 1, Киев, 1901, с. 145, 149; W. Pałucki, *min. veik.*, p. 23.

⁵ М. Довнар-Запольский, *Государственное хозяйство...*, с. 156.

⁶ *Volumina legum* (toliau — *VL*), t.2 (Petersburg, 1859), p. 66—67; W. Pałucki, *min. veik.*, p. 203.

⁷ *VL*, t. 3, p. 439.

⁸ 1585 12 11, Gardinas. Stepono Batoro laiškas L. Vainai, *Zbiór pamiętników historycznych o dawnej Polsce*, Lipsk, 1839, p. 313.

⁹ W. Pałucki, *min. veik.*, p.149.

¹⁰ A. Filipczak-Kocur, *Z dziejów skarbu nadwornego...*, p. 58.

¹¹ W. Pałucki, *min. veik.*, p. 150.

- ¹² *VL*, t. 2, p. 289.
- ¹³ Ten pat, p. 435.
- ¹⁴ 1588 01 28, Krokuva. Zigmanto Vazos privilegija dėl stalo ekonomijų Lietuvoje įsteigimo, *Акты издаваемые Виленской археографической комиссией, Вильна*, 1874, т. 3, с. 94—96.
- ¹⁵ W. Pałucki, *min. veik.*, p. 150.
- ¹⁶ *VL*, t. 2, p. 312.
- ¹⁷ Ten pat, p. 435.
- ¹⁸ Ten pat, p. 316.
- ¹⁹ A. Filipczak-Kocur, *Skarb litewski...* p. 101—102.
- ²⁰ 1602 01 12, Vilnius. Zigmanto Vazos raštas A. Zavišai, *LM*, kn. 85, l. 163v.
- ²¹ 1609 08 12, Vilnius. Zigmanto Vazos raštas J. Valavičiui, *LM*, kn. 86, l. 828—828v.
- ²² *VL*, t. 2, p. 435.
- ²³ W. Pałucki, *min. veik.*, p. 157.
- ²⁴ *VL*, t. 2, p. 344.
- ²⁵ Oprawa królowej jejmści Konstancji, *VL*, t. 2, p. 465.
- ²⁶ 1628 04 17, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas miško nuomininkams A. Adersbachui ir T. Jonikienui. *LM*, kn. 99, l. 253—256.
- ²⁷ Opatrzanie najjaśniejszego potomstwa naszego, *VL*, t. 3, p. 338—339.
- ²⁸ *VL*, t. 4 p. 7; 1632 04 14, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl valdų paskyrimo karalaičiui Kazimierui, *LM*, kn. 103, l. 130; 1632 04 12, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl valdų paskyrimo karalaičiui Aleksandrui, ten pat, l. 132.
- ²⁹ J. Wolff, *Senatorowie i dygnitarze Wielkiego Księstwa Litewskiego*. 1386—1795, Kraków. 1885, p. 192—193.
- ³⁰ *VL*, t. 2, p. 439.
- ³¹ A. Filipczak-Kocur, *Z dziejów skarbu nadwornego...* p. 79.
- ³² K. Avizonis, *Rinkiniai raštai* Vilnius, 1994, t. 4, p. 214.
- ³³ 1625 m. karaliaus išduotame kvite pažymėta, kad Gardino ekonomijos nuomininkas K. Viesiolovskis 1619—1623 m. į Lietuvos DK išdą įmokėjo 20 000 a. daugiau negu numatyta revizijos akte, *LM*, kn. 455, l. 139—139v.
- ³⁴ 1627 04 27, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl Šiaulių ekonomijos išnuomojimo, *LM*, kn. 102, l. 58.
- ³⁵ *LM*, kn. 86, l. 461—462.
- ³⁶ 1633 07 05, Vilnius. Vladislavo Vazos universalas dėl Valkininkų ir Alytaus seniūnijų revizijos, *LM*, kn. 313, l. 17—17v.
- ³⁷ 1644 02 28, Vilnius. Vladislavo Vazos raštas Lietuvos išdininkui M. Kiškai, *LM*, kn. 114, l. 378—378v.
- ³⁸ 1649 03 06, Varšuva. Jono Kazimiero raštas revizoriams, *LM*, kn. 124, l. 82.
- ³⁹ *VL*, t. 4, p. 5—6.
- ⁴⁰ 1631 03 27, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl Šiaulių ekonomijos išnuomojimo, *LM*, kn. 213, l. 21v—22v.
- ⁴¹ 1642 02 22, Varšuva. Vladislavo Vazos raštas dėl Šiaulių ekonomijos išnuomojimo A. L. Radvilai, *LM*, kn. 114, l. 147—149.
- ⁴² E. Tyszkiewicz, *Rachunki...*, p. 39.
- ⁴³ 1652 m. b.m. ir d., Varšuva. Jono Kazimiero raštas A.L. Radvilai, *LM*, kn. 120, l. 238.
- ⁴⁴ *VL*, t. 3, p. 378.
- ⁴⁵ Ten pat, p. 381.
- ⁴⁶ Ten pat, p. 405.

- ⁴⁷ 1642 02 21, Varšuva. Vladislavo Vazos raštas dėl A. Nieprzczyno algos, *LM*, kn. 118, l. 251—251v; 1642 02 21, Varšuva. Toks pat raštas T. Korniejevui, ten pat, l. 251v—252.
- ⁴⁸ *VL*, t. 4, p. 5—6.
- ⁴⁹ 1647 03 07, Varšuva. Vladislavo Vazos raštas G. M. Tryznai, *LM*, kn. 119, l. 930v—931.
- ⁵⁰ 1608 03 b.d., Krokuva. Zigmanto Vazos raštas Gardino ekonomijoje esanties kariuomenės daliniams, *LM*, kn. 86, l. 706.
- ⁵¹ 1608 03 b.d., Krokuva. Zigmanto Vazos raštas Vilniaus miestui, *LM*, kn. 86, l. 706v.
- ⁵² 1608 03 06, Krokuva. Zigmanto Vazos raštas komisarams ir žemės išdininkui, *LM*, kn. 86, l. 707—707v.
- ⁵³ 1608 03 06, Krokuva. Zigmanto Vazos raštas J.K. Chodkevičiui ir J. Valavičiui, *LM*, kn. 86, l. 710.
- ⁵⁴ A. Filipczak-Kocur, Konfederacja Grodzieńska wojska litewskiego w latach 1609—1610, *Pamiętniki biblioteki Kórnickiej*, Poznań, 1981, z. 18, p. 195.
- ⁵⁵ A. Filipczak-Kocur, *Skarb litewski...*, p. 23.
- ⁵⁶ *VL*, t. 2, p. 440.
- ⁵⁷ *VL*, t. 4, p. 5.
- ⁵⁸ A. Filipczak-Kocur, *Skarb litewski...*, p. 23—25.
- ⁵⁹ 1607 06 14, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl Alytaus, Lazdijų, Merkinės, Punios ir Seivių girių išnuomojimo, *LM*, kn. 86, l. 682—684v.
- ⁶⁰ 1609 08 12, Vilnius. Zigmanto Vazos raštas J. Valavičiui, ten pat, l. 828—828v.
- ⁶¹ 1611 02 23, karo stovykla prie Smolensko. Zigmanto Vazos raštas J. Valavičiui, ten pat.
- ⁶² 1611 02 21, karo stovykla prie Smolensko. Zigmanto Vazos raštas F. Schrekui, ten pat., l. 834v.
- ⁶³ A. Filipczak-Kocur, *Skarb litewski...*, p. 10.
- ⁶⁴ 1604 11 30, Krokuva. Zigmanto Vazos raštas L. Sapiegai, *LM*, kn. 86, l. 457v—458.
- ⁶⁵ 1603 03 22, Krokuva. Zigmanto Vazos raštas A. Zavišai, *LM*, kn. 85, l. 234.
- ⁶⁶ 1616 11 15, Vilnius. J. Valavičiaus kvitas J.D. Isaikovskiui, *LVA*, f. 1135, ap. 2, b. 154, l. 12v—13.
- ⁶⁷ 1627 02 27, Varšuva. Zigmanto Vazos raštas dėl malkų rinkliavos išnuomojimo, *LM*, kn. 455, l. 470v—471.
- ⁶⁸ E. Tyszkiewicz, *Rachunki...*
- ⁶⁹ 1644 11 09, Varšuva. Vladislavo Vazos raštas, *LM*, kn. 114, l. 706—706v.
- ⁷⁰ E. Tyszkiewicz, *Rachunki...*, p. 13, 15, 17; R. Rybarski, *Skarb i pieniądź za Jana Kazimierza. Michala Korybuta i Jana III*. Warszawa, 1939, tabl. IV.
- ⁷¹ *VL*, t. 3, p. 147.
- ⁷² 1618 m. J. Valavičiaus ataskaita apie stalo lėšų perdavimą valdovo išdui 1615—1618 m., *Archiwum Główne Akt Dawnych*, Archiwum Radziwiłłowskie, dz. II, kn. 11, l. 33v.
- ⁷³ 1618 03 10, Varšuva. Zigmanto Vazos patvirtinta J. Valavičiaus 1604—1615 m. ataskaita, *Rusijos valstybinė viešoji biblioteka* (Sankt Peterburgas). f. 971, 63/2, nr. 30, l. 56—58; 1619 02 18, Varšuva. Zigmanto Vazos patvirtinta J. Valavičiaus 1615 11 16—1618 03 17 ataskaita, ten pat, l. 66—68.
- ⁷⁴ 1649 02 17, Karūnacinis seimas. Valdovo kvitas G. M. Tryznai. *LM*, kn. 124, l. 83v; 1650 01 29, Varšuva. Jono Kazimiero kvitas G. M. Tryznai, ten pat, l. 223—224.
- ⁷⁵ A. Filipczak-Kocur, *Skarb litewski...*, p. 26.
- ⁷⁶ 1654 04 20, Varšuva. Jono Kazimiero kvitas V. Korvino Gosievskio ataskaitai apie stalo pajamas, *LM*, kn. 123, p. 395—398.

Gauta 1996 m. balandžio mėn.

Summary

ANTANAS TYLA

THE TREASURY OF SOVEREIGN'S PALACE IN LITHUANIA: SOURCES OF INCOME AND ITS USE (END OF 16th—17th C.)

Provision with wealth and means of subsistence and representation of elected rulers of Lithuanian and Polish Republic was an important economic and political factor which influenced the state order of Republic. Elected rulers had no personal possessions, therefore, their position depended entirely on a fixed wealth. Rulers had wealth at their disposal in Grand Duchy of Lithuania and Poland. In 1589 a stable fund of domains for ruler's maintenance was founded in Lithuania. The fund was comprised of the following ruler's table estates: Alytus, Brasta, Gardinas (Grodno), Kobrin, Mogilev, Šiauliai. Besides, the ruler traditionally owned receipts from old customs, forest lease and timber trade customs, Vilnius mint, wak trade and some other duties. All ruler's domains and other sources of income were hired out to prominent officers of state according to an established order and fixed sum of money which often remained stable through decades. The palace treasurer was rather a nominal officer and the treasury itself was not an institution seeking to increase the receipts.

The existing sources do not make it possible to determine the annual receipts. Palace treasury receipts of only some years are known: 1616 — 76,6 thous., 1617 — 120,3 thous., 1632 — 162,7 thous., 1640 — 263,3 thous., 1641 — 260,6 thous., 1650 — 467,6 thous., 1651 — 442,1 thous. auksinas. A considerable part of ruler's income included receipts from „table estates“. In some years they made from 50,0 to 98,8 %. The income of palace treasury was used not only for the ruler's and palace needs. The same means were used to pay salaries to state officers, distinguished persons and those who distinguished themselves in action. The salaries often made the greater part of expenses. Palace treasury income was used also to maintain the king's guards. When state treasury lacked money the ruler granted loans for putting into practice vital state programs.

Annual expenses of Lithuanian palace treasury varied. They depended on the ruler's residence in Lithuania and his plans. In 1604—1617 they ranged from 10,8 (1604) to 175,7 (1609) thous. auksinas. In 1640—1643 43,8 % of expenses was used to maintain the guards and 14,6 % — for salaries.

The income in ruler's possession was not sufficient to satisfy his requirements. Therefore, they often complained of lack of receipts and felt political and economical pressure from the electorate. However, no ruler at that time had courage to resolutely and essentially reorganise the treasury.